גלובס | הערב | עמוד 26 | 09/06/2006

ארגוס
מידע תקשורתי

לא מה שחשבתם

בספרו "זהויות במשחק: כדורגל ערבי במדינה יהודית" מציע הסוציולוג תמיר שורק תזה הפוכה לגמרי לזו הרווחת בטריבונות בארץ: קבוצות הכדורגל של המגזר הערבי אינן משמשות לאוהדים ביטוי לזהות נבדלת במסגרת הקונפליקט הלאומי, אלא דווקא כזירה להשתלבות בחברה הישראלית ← דוד שליט

הופעותיהן בשנים האחרונות של קבוצות הפועל טייבה ובני סכנין בליגת העל של הכדורגל הישראלי הרגילו את צופי הטלוויזיה וקוראי מדור הספורט לטרמינולוגיה של מלחמה. גם במאי הסרטים הדוקומנטריים כיברו אותנו בכמה סרטים שנצמדו לקבוצות ועקבו אחרי מאבקיהן, בדרך כלל להישרדות בליגה. כעת בא תור האקדמיה. מחקר של תמיר שורק בספר חדש, "זהויות במשחק: כדורגל ערבי במדינה יהודית" (הוצאת מאגנס), מבקש דווקא לסתור את הדימוי המלחמתי. הממצא העיקרי של שורק הוא שבניגוד לתמונה שמנסים ליצור בציבור היהודי, האוהדים הערבים אינם באים למגרשים כדי לתת ביטוי לקונפליקט הלאומי, אלא דווקא מוצאים במשחק הכדורגל זירה להשתלבות בחברה הישראלית.

ברמה העובדתית, שורק מספק חומר רקע מאלף על התפתחות הכדורגל הפלשתיני מאז ימי המנדט הבריטי, דרך דיכויו עם קום המדינה וקבלת הקבוצות הערביות את תכתיבי השלטון. שורק עומד על השינוי שקורה עם הצלחת כוכבי כדורגל ערבים דוגמת זאהי ארמלי, ריפעת טורק ועד וואליד באריר, בקבוצות היהוריות, ואף בנבחרת הלאומית. ספורט ככלל נתפס כדרך להי־שגיות וטיפוס־חברתי עוקף מעמדות, ולכן, גורס שורק, האוהדים הערבים בישראל יכולים להשתעשע באשליה או בתקווה שבמגרש הם אזרחים שווי זכויות.

יצוין שספרו של שורק אינו עבודה ראשונה על הכדורגל במגזר הערבי בישראל. קדם לו "בילאדי בילאדי", ספרו של אמיר בן פורת, על העונה שעשתה הפועל טייבה בליגת העל. שורק, המלמד סוציולוגיה של הספורט באוניברסיטת קורנל שבמדינת ניו יורק, הגיע לנושא בעקיפין. הוא למד בירושלים בתחילת שנות ה־'90, ותופעת פיגועי ההתאבדות, שהייתה אז בראשיתה, סקרנה אותו. המנחה שלו לדוקטורט, פרופ' ברוך קימרלינג, התעקש על עבודת שדה, ושורק הבין שלא יגיע רחוק עם ראיונות בכלא, ודווקא עם הלא־מתפוצצים שבין המפגעים.

שורק: "ואז הפועל טייבה עלו לליגת העל, ונוצרה סביבם המון התרגשות וכיסוי עיתונאי. שאלתי את עצמי אם יש פה תופעה משמעותית. כשהתחלתי לבדוק מספרית, גיליתי ש־42% מקבוצות הכדורגל בישראל הן מהמגזר הערבי בעוד הם מהווים רק 16% מהאוכלוסייה. זה ייצוג־יתר אדיר שמאור הפתיע אותי ונראה לי שיש כאן נושא למחקר.

"נכחתי בהרבה משחקים של קבוצות ערביות, בעיקר בני סכנין. בתחילה, הושפעתי מהשיח שהציג את המפגש בין טייבה וקבוצות יהודיות כעימות לאומי. גם כאן הופתעתי. יוצא דופן לראות התפתחות של מתח לאומי במגרש, האנשים לא רוצים להיגרר לשם. למשל, בשנת 1999 בני סכנין שיחקו מול הכח רמת גן בגמר גביע הטוטו של הליגה הארצית. כחמישים אוהדי בית"ר ירושלים שקבוצתם שיחקה בגמר של ליגת העל מול מכבי תל אביב, הקדימו להגיע למגרש, וכבר התחילו הקריאות 'מות לערבים' ו'היידה, ביבי'. ישבתי בין כמה מאות אוהדי סכנין, ואוהד אחד צעק 'מוות ליהודים', וכולם השתיקו אותו וצעקו 'היידה, ברק'. לא שברק הוא איש שלהם, אבל הם הסיטו את זה לעימות ישראלי פנימי. אפשר היה לראות את זה גם באחד המשחקים האחרונים מול בית"ר, אחד האוהדים של סכנין פנה למצלמה וקרא 'אלה לא יהודים, אלה גזענים'."

דגל איטליה במקום פלשתין

חשוב לציין כי את מחקרו, כולל איסוף נתונים, שאלונים וראיונות שטח, ערך שורק לפני אינתיפאדת 2000. כצופה, הוא אומר, כל משחק שנכח בו, עיקר העידוד היה בעברית, בקריאות או בשלטים שנתלים. "עד היום, למרות שאוהדי בני סכנין משמיעים יותר קריאות בערבית, הסטיקרים והשלטים הם בעברית. הם רוצים להעביר מסר בעברית, לציבור הישראלי".

● אתה כותב גם על היערר דגל פלשתין מהמגרשים, והשאלה היא למה? מה ההבדל בין אוהד סכנין וישראלי יוצא ברזיל שינפנף ביציע בדגל ברזיל?

"לערבים הישראלים אין בעיה להרים את דגל פלשתין ביום האדמה, אבל הדגל לא נכנס למגרש הכדורגל. המגרש הוא המקום שבו הם מדגישים את הצד הישראלי. הם רוצים להתקבל ככאלה ובקוד הבלתי כתוב, דגל פלשתין נתפס כהתרסה. אני לא אומר שזה טוב או רע, אבל הם לא רוצים להתגרות".

● זו החלטה מודעת?

"מדובר באלפי אוהדים. אין פה גוף מנהל ואף אחד לא בודק בשערים אם יש להם או אין להם דגל פלשתין מתחת לבגד. גם באצטדיון הישן בסכנין לא בדקו כלום. למיטב ידיעתי, אף אחד לא ניסה להכניס דגל פלשתין למגרש ואני גם לא זוכר את מצלמות הטלוויזיה מזהות דגל כזה ביציעים".

● אין פה הרדת־יתר שלהם מהפגנת לאומיות?

"אני לא בטוח. אין להשוות רגשית דגל ברזילאי לדגל פלשתיני. אוהד של נבחרת ברזיל לא נחשד כבר־זילאי, אבל הם חשודים".

● כלומר, הם לא מניפים דגל לא בגלל שהם לא רוצים אלא בגללנו.

"אין ספק. הם הפנימו את מה שהם הבינו כחששות היהודים".

● קראתי שלקראת המונדיאל, תושבי סכנין תולים דגלי נבחרות של ארצות שמגלות אהדה לעניין הפלשתיני. אולי זו דרך עקיפה לתלות את דגל פלשתין?

"כן, זה צעד פחות הצהרתי, עוקף יהודים. אנשים נוהגים לשים דגל של איטליה שנחשבת פרו־פלשתינית ולכן נבחרתם אהודה. הרבה שיתלו דגל איטליה בחיים לא יתלו דגל פלשתין, זה תחליף, והם גם לא מסתכנים עם אף אחד".

שיקום הגבר הערבי

הנה כמה ממצאיו של שורק: גברים ערבים שהולכים למגרשים יצביעו יותר למפלגות ציוניות מאשר מצביעים ערבים אחרים, וגם יטו יותר לקבל את הסטטוס קוו הפוליטי; קיים קשר שלילי בין נוכחות במגרשים לגאווה פלשתינית – ככל שהם יותר במגרשי הכדורגל כן יבחרו פחות בגאווה פלשתינית כזהות; על אוהדי הכדורגל הערבים המשתפים פעולה עם הכדורגל הישראלי הממוסד יש ביקורת בקרב החוגים הלאומיים בחברה הערבית. אותם חוגים ניסו להקים מסגרות כדורגל ערביות בשנותיה הראשונות של המדינה, וניסיונן דוכא. שורק מתעכב בספרו על הגלגול המאוחר של הבדלנות הזאת בדמות משחקי הליגה האסלאמית בישראל. הכדורגלנים שם לבושים בצניעות, המשחק והתנהגות הקהל הרבה יותר מאופקים.

● הופתעתי לקרוא בהערות השוליים שלך שחלק מהמסמכים עליהם הסתמכת עדיין חסויים. מה הסודיות הגדולה?

"בגנזך המדינה נתקלים בדף הירוק – פריט חסר – אפילו בתיק 'קבוצות ספורט ערביות'. מדובר בדברים שנחשבים לביטחון המדינה, כמו המקרה של קבוצה בעראבה, שסגרו אותה כי חשבו שפעילותה משמשת כסות לרשת ריגול סורית. תביט על ואנונו, מה החשש שייצא לחו"ל עשרים שנה אחרי שסיפר את כל מה שהוא יודע? אין לדברים האלה היגיון".

● התחלת בכתיבת העבודה במהלך שנת 2000, ואז פורצת האינתיפאדה. מה התחושה כחוקר, כשאירוע מכונן שכזה בא והופך סדרי עולמות במגרש שלך?

"התחושה הראשונה שלי הייתה כאזרח. הייתי בוושינגטון וחשתי דיכאון, כי האנשים היו מוכרים לי. הרמתי טלפון לסכנין ושאלתי לשלומם. רק מאוחר יותר חשבתי מה ההשלכות לגבי זירת המחקר. די מהר בוטלו משחקים בשבועות הראשונים, אבל להערכתי, לא חלו שינויים מרחיקי לכת. כששחקני הפועל באר

"לערבים הישראלים אין בעיה להרים את דגל פלשתין ביום האדמה, אבל הדגל לא נכנס למגרש הכדורגל. המגרש הוא המקום שבו הם מדגישים את הצד הישראלי. הם רוצים להתקבל ככאלה ובקוד הבלתי כתוב, דגל פלשתין נתפס כהתרסה. הם לא רוצים להתגרות"

שבע באו לשחק בסכנין, הם התקבלו בפרחים. בסכנין ניסו לשדר חזרנו לחיים נורמלים, עסקים כרגיל, אל תפחדו מאתנו".

● נהרגו 13 תושבים ערבים, והם צריכים לשדר 'אל תפחדו מאתנו'?

"נכון שהרגו בהם, אבל הם עדיין נזהרו. הם גם חשבו לבנות אנדרטה גבוהה שתיראה למרחוק, וככל שעבר הזמן האנדרטה הלכה וירדה בממדיה. הטענה הייתה שלא הצליחו לגייס כסף, אבל היו התנגדויות לדבר פומפוזי. יש כאב ותסכול, אבל מתלבטים איך, איפה ומתי לבטא אותם".

● אתה כותב על הדילמה שיש לקהל ערבי בעת שירת "התקוה". חלקם עומדים בדי שלא לקום במיוחד לשירה, חלקם שותקים, חלקם שרים מילים חלופיות. אתה קורא לזה "פתרונות יצירתיים" כיצד לא לשיר את התקווה. הטרידה אותי ההגדרה "יצירתיים". זה נשמע כמו החוקר הציוני שלא מסוגל להתחבר לכעס של הערבים.

"יש כעסים, אני לא אומר שלא, יש מאמץ גדול שלהם שלא להראות אותם, ואני מקווה שזה הובן במחקר. גם בציטוטים בספר אתה יכול לראות אותם. לפעמים זה מתפרץ, כששופט גוזל משחק, ולפעמים, באופן נדיר, הקריאות הן על רקע הדיכוי הלאומי, אבל אני יכול להעיד כצופה היהודי היחיד בקהל, מעולם לא חשתי שהכעס מופנה כלפיי".

● למה בעצם המחקר הזה, כמו מחקרי כדורגל קודמים על המגזר הערבי, נעשה בידי חוקר יהודי? למה אתה החוקר ולא אחד מעוזרי־המחקר הערבים הרבים שלך שאתה מודה להם בספר?

"קשה לי להגיד למה. הרי יש דוקטורנטים ערבים והם הלכו וחקרו נושאים אחרים. אולי הסיבה היא ש'מסוכן' לעסוק בנושא אזוטרי כמו כדורגל, ויותר נוח לעשות את זה מהמרכז. לא מקרה שהאיש הרא־שון שחקר את הנושא הוא פרופסור שהייתה לו קבי־עות. אנשים ששמעו שאני עוסק בכדורגל ערבי, אמרו לי 'זה שיגעון, התאברות, סיכון קריירה, לא יתייחסו אליך ברצינות'. ולחוקר ערבי זה כנראה יהיה הרבה יותר קשה".

● כדורגל ירוע כטריטוריה נטולת־נשים. אתה מדבר על נוכחות גברית ערבית במעט מוחלטת באצטדיון, יותר מאשר אצל היהודים. האם ייתכן שהגבר הערבי לא מתעל את הגבריות שלו לצבא ומה שנשאר לו זה הכדורגל?

"ישנה טענה של סוציולוגים שהספורט המודרני נועד לספק מוצא לגבריות מאוימת. בספורט הציוני יש אלמנט של שיקום הגבריות יהודית. ב־48' זכינו בניצ־חון וכקולקטיב קיבלנו מכה כלפי מעלה. הגבר הערבי הפסיד במלחמה, הפסיד את האדמות שלו ואת הפרנסה, והפך לפועל שכיר. הדימוי של הגבר הישראלי הוא של לוחם, למרות שהרוב לא בקרבי, ולכן פריחת הכדו־רגל הערבי זה הצורך בשיקום הדימוי הערבי. הער־בים, אגב, גם זוכים לייצוג נאה גם בענפים השריר־ניים, הרמת משקולות, אגרוף וכד'. בשעתו יצא מסמך שקרא לעודד אצל הערבים פעילות ענפים יותר נשיים כי חששו שהענפים הגבריים יהיו במה לטיפוח גאווה לאומית".

● סכני סכנין ירדה ליגה. נראה לך שהקבוצה תיעלם, כמו הפועל טייבה, והאם זו תופעה, שכל פעם קבוצה ערבית אחרת לוקחת את הדגל ומנסה להשתלב בליגת העל?

"לסכנין יש תשתית יציבה יותר מטייבה. סכנין זה לא השקעה חד־פעמית של העירייה, ולא נראה אותה בהתמוטטות. לא אופתע אם סכנין ואולי גם נצרת, יחזרו לתמונה בעשור הקרוב, כמו הפועל חיפה וצפרי־רים חולון, שפרחו תודות להשקעה כספית. הדימוי של סכנין כל כך חזק, שלפני כמה ימים התרוצצה שמועה בסכנין, שבהוראת הממשלה ביטלו את הירידות. כל כך כמהים שם להישאר בליגה". ●

גברים ערבים שהולכים למגרשים יצביעו יותר למפלגות ציוניות

"בגנזך המדינה נתקלים בדף הירוק – פריט חסר – אפילו בתיק 'קבוצות ספורט ערביות'. מדובר בדברים שנחשבים לביטחון המדינה, כמו המקרה של קבוצה בעראבה, שסגרו אותה כי חשבו שפעילותה משמשת כסות לרשת ריגול סורית. תביט על ואנונו, מה החשש שייצא לחו"ל עשרים שנה אחרי שסיפר את כל מה שהוא יודע? אין לדברים האלה היגיון"